

לפרשת בא – תשע"ג

לידת הזהות הישראלית

ד"ר אביעזר וייס

"החודש הזה לכם" פותח ואומר הפסוק המפורסם בפרשת השבוע "בא". "לכם" אומר הנצי"ב מוולוז'ין "לישראל ולא לאומות העולם. וציווה הקב"ה לנו לנהוג ממנו המניין (כלומר: לספור ממנו) למען ידעו אדם מישראל כי העיקר הוא צורתו המיוחדת ולא צורה האנושית שבכל אדם".

המילה "לכם" נושאת אפוא את המשמעות המרכזית. היא אומרת שחודש זה מאפיין את הזהות היהודית המיוחדת.

הנצי"ב מסביר שהתאריך שבו נברא הדבר הוא המשמעותי ביותר מבחינות עיצוב זהות, לכן לגבי העולם כולו התאריך הקובע הוא ראש השנה או חודש תשרי בכלל, שאז הוא נברא. אבל בחודש ניסן נבראה בריאה חדשה: "בחודש ניסן נוצר בראשונה סגולת עם ישראל ביציאת מצרים". יציאת מצרים היא אפוא המרכיב החשוב בזהות הישראלית, שנוצרה בחודש הזה. חשוב להדגיש שעל פי משנת הנצי"ב מדובר על "צורה מיוחדת", כלומר זהות נפרדת. הגדרת היהודי אינה "היהודי הוא אדם המשתייך ללאום היהודי" אלא "היהודי הוא יהודי". על כן, כדי לעצב זהות נבדלת על הישראלי למנות מחודש ניסן, החודש שבו נבראה זהות הנבדלת.

הנצי"ב מוולוז'ין היה ער מאד להתפתחויות הרוחניות בתקופתו. יחסו להשכלה היה מורכב, וכך גם יחסו לציונות המתפתחת. בהדגשת הזהות הנפרדת של העם היהודי יש הד סמוי לפולמוס נוקב שהתקיים באותה תקופה ביהדות וחדר אף לתוך כתלי ישיבת וולוז'ין – זה הפולמוס נגד ההשכלה והחילון וההתבוללות שכרוכים בעקביה. סיסמת ההשכלה הייתה "היה אדם בצאתך ויהודי באוהליך" (יל"ג). סיסמה דומה חרת יוסף קלאוזנר מעל משקוף ביתו: "יהדות ואנושיות" – כאילו הן תרתי דסתרי. הגדרת היהודי של אישים אלו קובעת שהיהודי הוא בראש ובראשונה אדם ככל האדם ולו מאפיינים ייחודיים כיהודי. הנצי"ב, שידע היטב מי יושב בשורות שלפניו (הוא רואה שם את ביאליק ואת ברדיצ'בסקי וגם את הרב קוק ועוד רבים), אומר למעשה כך: האנושות – כבודה במקומה מונח ואיני מזלזל בה. איני מפגין בוז להומניזם (האנושיות) ולתרבות הכללית. יש "צורה", כלומר זהות אנושית בכל אדם. אבל יש זהות מיוחדת ונבדלת לעם ישראל, והיא עושה אותו למין בפני עצמו, אף שכמו כל היצורים הוא נמנה עם כל באי עולם. ולכן ניתנו לנו שני מועדים: ראש השנה שהוא ראש השנה לעולם כולו, ואנחנו בכלל העולם נידונים בו, וחודש ניסן שבו נהיינו לעם סגולה והוא מייצג את "צורתו המיוחדת" של הישראלי, וזאת אסור לשכוח.

מהם, או נכון יותר, מה צריכים להיות מרכיביה של הזהות הזאת? הרי היא אינה גזעית-ביולוגית, ואף אינה קשורה לירושה העוברת מאב לבן. עיקרה של זהות זו הוא מחוייבות. את המחוייבות הזאת מסמל הפתח שעליו ניתן, באותו חודש בו נבראה הזהות, הדם על המשקוף ועל המזוזות.

הפתח בנוי כך ששתי מזוזות מחזיקות את המשקוף, והמשקוף תומך ומאחד את שתי המזוזות. טול אחד מהשלושה – והפתח מאבד את צורתו, צורת פתח, היינו את זהותו כפתח. הנצי"ב מסביר ששלושת חלקי הפתח מסמלים את שלושת הדברים שהעולם היהודי עומד עליהם: תורה, עבודה וגמילות חסדים. ואף על פי שהמשקוף הוא הגבוה והוא מסמל את התורה – כשם ששתי המזוזות אינן יכולות לעמוד בלעדיו כך אין המשקוף – היינו התורה

– יכולה לעמוד בלי שתי המזוזות. תורה, עבודה וגמילות חסדים במשמע של כל המצוות שבין אדם לחברו, אחוזים זה בזה, ורק כשהישראלי מקפיד על קיומן המשולש הוא משמר את זהותו הנבדלת משאר העמים.

לפרשת בשלח, שבת שירה ט"ו בשבט, - כי זה רצון ה' - יהונתן טוכפלד

דף הבית << ארכיון פרשת השבוע >> ארכיון פרשת השבוע תשע"ג << לפרשת בשלח, שבת שירה ט"ו בשבט, - כי זה רצון ה' - יהונתן טוכפלד

"כי זה רצון ה'"

יהונתן טוכפלד

עוד לפני מתן תורה, מסר הקב"ה לבנ"י חוק ומשפט. מהם אותם חוק ומשפט? ישנם פירושים שונים-

הגמרא בסנהדרין אומרת שבמרה קיבל עם ישראל את השבת ואת מצוות כיבוד אב ואם. הגמרא לומדת את זה מהפסוק בדברים שמדבר על מצוות אלו ואומר "כאשר ציווך ה' אלוהיך"- איפה ציווה כבר? במרה. לעומת הסבר זה, רש"י בפירושו על התורה מונה את שבת ואת פרה אדומה. וקשה- הרי את דיני טומאה וטהרה עדיין בנ"י לא קיבלו, לשם מה צריך להקדים ולתת להם את מצוות פרה אדומה? מה התועלת לתת מצווה עוד לפני מתן תורה- שאי אפשר לקיים? לכאורה נראה שפירוש הגמרא מסתבר יותר, מצוות כיבוד אב ניתן לקיים מייד!

הסברנו שהגמרא למדה שמדובר על כיבוד אב ואם מהפסוק בדברים, מאיפה רש"י למד שמדובר על פרה אדומה? מהמילה "חוק". פרה אדומה היא הסמל והדוגמא החזקה ביותר לחוק- דברים שהאדם לא מבין אך הוא מצווה לקיים.

נראה שרש"י הבין שהיה חשוב ללמד את היסוד הזה כבר במרה. היה חשוב שבנ"י יקבלו את מצוות פרה אדומה כדי ללמד אותם את היסוד של קיום "מצוות-חוקים". את היסוד שהתורה היא צו אלוהי ולא צו אנושי. שמוטל עלינו לקיים את הנאמר בתורה בין אם אנחנו מבינים את המצווה ובין אם לא, בין אם אנחנו מתחברים אליה או אם אנחנו לא ובין אם אנחנו אוהבים אותה או סובלים ממנה.

הרבה פעמים אנחנו שומעים תהיות על התורה- את זה שצריך שבת אני מבין, אבל לא לברור?! צריך להיות צנועים- זה נכון, אבל לא לשמוע שירת נשים?! ולפעמים הדבר מגיע עד כדי כעס ממש על ה'- כמו במקרים של זוג שרוצה להתחתן אבל פתאום מגלה שהחתן כהן והאישה גרושה.

הגמרא בשבת יג. מספרת-

מעשה באדם אחד שקרא הרבה, ושנה הרבה, ושמש תלמידי חכמים הרבה, ומת בחצי ימיו".

והייתה אשתו נוטלת תפיליו וחוזרת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, והייתה צועקת ובוכה, ואמרה להם: רבותי, כתיב בתורתכם "כי הוא חייך ואורך ימך". בעלי שקרא הרבה, ושנה הרבה, ושמש תלמידי חכמים הרבה, מפני מה מת בחצי ימיו? לא היה אדם שהשיב דבר

פעם אחת נזדמן לה אליהו ז"ל.

אמר לה: בתי, מפני מה את בוכה וצועקת?

אמרה לו: רבי, בעלי שקרא הרבה ושנה הרבה ושמש תלמידי חכמים הרבה ומת בחצי ימיו.

אמר לה: כשבאת בנידתך, כל אותן ימים הראשונים, מהו אצלך?

אמרה לו: רבי, חס ושלום שלא נגע בי אפילו באצבע קטנה שלו. אלא כך אמר לי, אל תגעי בכלים שמא תביאו לי לידי ספק.

-כל אותן ימים האחרונים מהו אצלך?

אמרה לו: רבי, אכלתי עמו, ושתיתי עמו, וישנתי עמו בבגדי על המטה, ובשרו נגע בבשרי, אבל לא נתכוון לדבר אחר.

אמר לה: ברוך המקום שהרגו. שכך כתוב בתורה (ויקרא יח) "ואל אישה בנדת טומאתה לא תקרב"

לכאורה הכל מובן, אליהו אומר לאישה שבגלל שבעלה לא שמר על הלכות הרחקה, הלכות צניעות- הוא מת. אבל אז הגמרא ממשיכה:

"כי אתא רב דימי אמר: מטה חדא הואי. במערבא אמרי, אמר רב יצחק בר יוסף: סינר מפסיק בינו לבינה."

מה מוסיף רב יצחק בר יוסף? סינר מפסיק בינו לבינה. אותו תלמיד כן שמר על הלכות הרחקה. אולי לא בצורה הכי טובה אבל הוא כן שמר. אז למה אליהו אומר שברוך המקום שהרגו?

מסביר הרב קוק שהסיבה היא ההבדל שאותו תלמיד עשה בין ימי נידתה לימי שבעה נקיים. כשהאיסור להתקרב דיבר על ימי נידתה- אותו תלמיד הבין את האיסור. הרי באמת מדובר על ימים שבהם האישה טמאה- יש דם! כואב לאישה! רעיון הטומאה ברור ומובן. אבל מה לגבי אותם ימים אחרונים? בימים האחרונים אין שום סממן חיצוני לאותה הטומאה, הכאב עבר והכל חזר לקדמתו. אותו תלמיד- צדיק היה, הוא לא רצה לעבור על איסורי תורה ולכן הוא שם סדין שיבדיל ביניהם. ועדיין אליהו אומר "ברוך המקום שהרגו". ברוך המקום שהרגו כי אותו תלמיד התייחס אחרת למצוות שהוא מבין למצוות שהוא לא. כי הוא דיקדק יותר במצוות שהוא "התחבר" אליהן ממצוות שהוא לא. אנחנו מקיימים מצוות כי אלו רצונותיו של ה', אדם אשר מבדיל בין המצוות מעיד על יחס מעוות ושקרי כלפי התורה.

את היסוד הזה היה חשוב להעביר לבנ"י עוד לפני מתן תורה. את היסוד הזה אימצו בנ"י באומנם נעשה ונשמע.